

Janja Vidmar

VSEGA JE KRIVA MARY ALI KO KULTURA POSTANE SUBSTITUT ZA ODREŠITEV

Menda je nekje zapisano, kako je v 13. stoletju nemški cesar Friderik II. dajal dojenčke v nego dojljam, ki so smele skrbeti izključno za njihovo telesno počutje.

Dojenčki, zaviti v štruco, so tako v sobanah s trdno zapahnjnimi okni (v tistih časih so gojili mnenje, da svež zrak škodi zdravju) konzumirali neznanske količine mleka, buljili v preklade in viteške oklepe, dojljin podbradek in napol odparane tapiserije.

Žal se slej ko prej vsak človek preobje izobilja tišine. In dojenči niso nobena izjema. Kajti po cesarjevem navodilu jim dojlje niso izkazovale ne take ne drugačne naklonjenosti, pazile so, da jim z ničimer ne vzbudijo zanimanja, med dojenjem niso nikoli odprle ust, jih crkljale ali kako drugače ogovarjale. Cesar je menda hotel na živ in kar se da neposreden način ugotoviti, kateri jezik je prajezik. Otroci pa se niso razvijali ne telesno ne duševno in so vsi pomrli. *Par excellence*.

Cesar Friderik je torej umrl brez zavesti o tem, kako ni nič trivialnejšega od *absolutnega* spoznanja. Bržkone bi mu krona res padla z glave, če bi se tu in tam sklonil do dojljinih prsi in štruci na njih, naveličani vsakodnevnega razgleda, črnil nekaj malega o vremenu pa o svojih preglavicah s tedanjim papežem. Kakor koli že, krono bi lahko pobral. Lahko bi si jo pridržal. Lahko bi umrl z zavestjo, da je medosebni stik dveh bitij edini jezik, ki za vekomaj združuje in izpija morje tišine. Toda ne, bog obvaruj! Friderik je šel in parafiral zakonik, po katerem so preveč čuteči dojlji odrezali jezik, zapovrhu pa je bil še krivec za gluho planoto v materah, hirajočih od strašnih muk vsiljene jim tišine.

Jezik v vseh oblikah komunikacije je že od pamtiveka edina konstanta, ki nas združuje. Izmed vseh človekovih *izležnih* (beri sekundarnih) potreb je potreba po izražanju ena najopaznejših in najtrdovratnejših: od prvih neartikuliranih glasov jamskih ljudi do sosedovega vpitja, kadar na njegovo okensko polico cankne kaplja vode z vaših pravkar zalitih rož. Besede krojijo brez števila usod. Besede sprožajo katastrofe. Ali vsaj kakovostno razjedo na želodcu. Konec sveta bržkone sploh ne bo prišel od zunaj, v črepinje se bo razletel zaradi prenasičenosti s samim seboj.

V mojih žilah se k sreči ne pretaka modra kri, zategadelj se mi ni treba ubadati z ugibanjem, do katerega nebeškega roba sega moja moč. Tudi nisem krvoločne narave, prej sramežljive, četudi nekateri zmotno menijo, da mi v prsih bije železobeton. In mladino imam preveč rada, da bi kogar koli od njih želela prikrajšati za topel

človeški odnos. Toda izvor jezika kot univerzalije, njegova vsemoč, sugestivnost in pretanjena bit me obsedajo prav tako kot pred sedemsto leti Friderika. No, pa kar pogledajte, kako klavrno in mlado je končal, kar je zaživa sejal!

Moje življenjce je prežeto z govorjeno in pisano besedo. Oddajam in sprejemam. Roko na srce, več oddajam. Rada se pošalim, da mi močan duh kipi iz razmeroma šibkega (pozor! šibkosti ne enačim s telesno težo) telesa. Odkar vem zase, komuniciram na vse možne načine. Jezik mi daje legitimnost, me zavezuje v kolektivnost z drugimi in me hkrati odteguje od njih.

Dolgi jezik me je v otroštvu stal marsikatero zaušnico, začeni s prebujno domišljijo v prvem razredu osnovne šole, ko sem učiteljici natvezila, da se moj oče ubija po libijskih gradbiščih, ona pa ga je nedolgo zatem srečala, čilega in po štajersko obledelega na poti iz službe proti domu. Na zagovor je klicala mojo mamo. Pomislite, v prvem razredu! Jezik ti nesrečni!

Nekje spotoma med rojstvom in polnoletnostjo sem zasejala cel repertoar izmišljotin (v očeh drugih so veljale za najgnusnejšo laž): o velikanskem psu, napol volku, ki pod domačo kuhinjsko mizo bdi nad mano (sosedovi otroci so me potem prisilili, da sem jim pokazala svojo mrcino, izdajalsko olesenelo v stol, ki smo mu rekli *štokerlj*, z ovratnico iz maminega pletiva), pa o avtomobilu sestrinega prvega fanta, natančneje o njegovem podvozju, skrivajočem z vijaki pritrjeno skladišče orožja; o silnem razkošju domačega ognjišča, ki me sili, da otrokom na dvorišču skož okno odmetavam novce iz hranilnika. In tako dalje.

Šolski spisi. V osnovni šoli sem se zaradi nalog s provokativno vsebino (pri najboljši volji se nobene ne spomnim) nemalokrat zagovarjala pred učiteljico, včasih celo na višji inštanci – pred samim ravnateljem. So se podobno *lažnivo* kalili tudi drugi avtorji?

Še preden sem se spoprijela s pomenom posameznih besed, sem z besedami božala ali bičala, jezik je bil moje edino orožje za afirmacijo. In nekako tako ga dojemam še danes, čeravno dandanašnji malce manj premišlujem o jeziku kot orožju in malce več o njegovi lepoti. Moje pisanje izvira iz nenehne potrebe po izražanju, po natanko takšnem načinu poseganja v svet, za kakršnim hlepim tudi sama.

Tisti, ki me poznajo, vedo, kje me najdejo. V tej ali oni knjigarni, knjižnici ali trafiki. Zapravljam. Verjeli ali ne, do zadnjega beliča. V zameno pa berem, goltam informacije, zapise, poglavja, lačna vedenja, ukaželjna klepečem s prodajalkami in knjižničarkami, v neprestanem diru za besedami, za tujimi mislimi, njihovo notranjo intimo, za vsem, česar mi ne zmorejo ponuditi še tako dobro izurjeni, kaj izurjeni, verbalno prekaljeni prijatelji in znanci. Včasih se kdo pošali, da bi ob meni spregovoril še koruzni storž, če bi rasel na mojem polju. Nič zato, porečem, bi že pokramljala o prednostih in slabostih ličkanja.

S knjigami sem se srečala razmeroma pozno. Doma je bilo revščine skoraj toliko kot plesni. Moja mama ni hodila v službo, zato ni bilo potrebe, da bi obiskovala vrtec, kjer v otroke navadno (če že ne prej) trčijo slikanice. Na domačih policah se je resda nabiral prah na nekaterih francoskih in ruskih klasikih, toda moja bolehnata malenkost ni marala življenja, ki prihaja, še vse umito in zlikano, predme, nak, hotela je Mary Poppins. In je pestunjo z dežnikom in čudežno torbo tudi dobila.

Mary Poppins, vsaj zame, sodi med odkritja, ki bi jim bilo treba postaviti spominsko ploščo. Večno mlada, z ebenovinastimi lasmi, z obrazom porcelanaste punčke in z intergalaktičnimi sposobnostmi je prekašala čudesa sveta. Mary, ki je moja precej starejša sestra, najbolj zanikrno in nemarno varuško pod soncem, odpihnili

naravnost tja, kamor si je zaslužila – k preostalim histeričnim in večno zaljubljenim najstnicam. Mene je poslej vzela pod okrilje Mary. Šop premikajočih se čudežev. Ikebana pravičnosti. Potujoči leksikon. Nemara je vse zakrivila prav ona. Roko na srce, vse je preobsežen pojem, toda zakuhala je vsaj toliko, da sem še v zadnjem letniku gimnazije iz njenih čarobnih slik na pločniku odkopavala plasti spominov.

Tako. Vse se je pravzaprav pričelo z Mary P. Mojemu otroštvu je vtisnila nezbrisni pečat. In nekako pri sedmih, osmih letih so potem v moje življenje prikorakale še druge v dolgi vrsti knjig. Ljubi bog, kakšno razkošje! Odtisi mišjih tačk na belem papirju, odtisi, ki vsak zase odčitavajo srh vzbujajoče resnično zgodbo o katerisižebodi neresničnosti. In kdo neki sem jaz, da jo odklanjam in se ji upiram?!

Knjige sem sprejela kot kup zakonov, nekako tako, kot si dandanes moja hči prisvaja like iz risank ali one iz računalniških igrice. Medtem ko sem grizljala junake in njihove prigode, sem tu in tam ugriznila tudi v spoznanje, da nisem osamljena. Dojela sem, da počez čez svet potekajo prečniki, ki oblakom domišljije preprečujejo, da bi se zrušili na ljudi in jih pokopali pod seboj. In ti prečniki so bile knjige.

Ne bom si več izmišljala in lagala, raje si bom izmišljala in pisala! sem tedaj sklenila.

V srednji šoli sem potem, tako kot se za doraščajočega najstnika spodobi, knjige zasovražila. Dostojevski, Zola, Hugo, od same mržnje sem škrtala z zobmi. Verjela sem, da so se rodili samo zato, da mi zagrenijo življenje. Toda pod lastnim peresom se mi je kljub mrzkim odnosom s tiskano besedo porajalo vse mogoče.

In potem. Prva revijalna objava. Banja. Vpila in blaznela sem po ulici, da bi me skoraj vtaknili v prisilni jopič. Moja pot je bila zapečaten. Vse odtlej pa do danes so izpod mojih rok bezljale dolge verige vseh mogočih zaporedij bolj in manj posrečenih besed. Včasih se je za njimi podedil kak zaslužek.

In res je. Priznam. Sprva je bil zaslužek kriv, da sem se literarno udinjala prek lastnih zmožnosti. Toda, roko na srce, zaslužek je precej boren, v odvisnost te pahne samo ljubezen do jezika.

Nek zelo čislan gospod je pred nedavnim izjavil, da je vsa moderna človekova govorica, od umetnosti do filozofije en sam brezup. Temu sklepu oporekam medlo, a vendarle oporekam in trdim, da človeku pod petim rebrom, decimeter nad popkom in nato pošev v desno, v predelu, kjer ni jeter, vztraja tisti neodtuljivi drobec plemenitosti, bolno vztraja, ne glede na ves človekov trud, da bi ga poteptal in izničil. Ali pa je morda brezup, kadar kultura postaja substitut za odrešitev?

V življenju sem počela marsikaj. Ničesar posebej dobro. Priznam, to kontinuiteto vzdržujem še danes, ker ne maram razočarati tistih, ki imajo v zvezi z menoj kakršne koli pomisleke. Toda pri svojem delu, četudi tega ni opaziti navzven, uživam. Živim s svojimi namišljenimi junaki, garam in se trpinčim skupaj z njimi, zavezniki smo, od njih se navzemam lastnosti, ki jih sama, brez njih, ne znam potegniti iz sebe na površje. Kot kak žmukelj jim sledim po poteh in stranpoteh, zadovoljna, da si smem pripisati zasluge za njihove domislice, za vso to ogrodje njihovega življenja, ki včasih, nevede, sloni na prekladah mojega lastnega spomina.

Tu in tam me obide tesnoba. Kaj bo z vsem, kar vre v meni, če se lepega dne prebudim s plutovinastim zamaškom v možganih, z rešetko, zakovano čez domišljijo, kot zver, vpeto v okove nemoči? Kdo bo potlej na svojih plečih nosil breme mojih zamisli in mojih frustracij, vpričo koga bom, če ne bo več izpisanega lika na računalniškem zaslonu, opredeljevala na kupe zanimivih lastnosti, komu nudila gostoljubje svoje glave? Je vrelec ustvarjalne nadarjenosti neusahljiv ali pa ga sploh

ni in v nas tiči le ozek, z letnicami in rokom trajanja označen tulec, iz katerega po potrebi vzameš, nato pa izposojeno pozabiš vrniti? Tulec, ki ima, tako kot vsaka minljiva reč, svoj začetek in konec, trdno zavarjeno dno, po katerem se valja le še par drobtinic?

Zategadelj moram pohiteti. Pijača v odprti steklenici hlapi, nemara bom že čez leto ali dve žejno oblizovala roso na dulcu. Torej nameravam ob lastnem ustvarjanju trpeti in uživati toliko časa, kolikor mi ga je pač odmerjeno, preprosto vesela, da mi je nekdo onkraj zavednega življenja osmislil na ta način.

Ob svoji literaturi zorim in se spreminjam. Z njeno pomočjo postajam samozavestnejša. Brskam po jeziku, ga zlagam, besedo za besedo, uživam ob posameznih segmentih, zadoščenje me prevzame, kadar mi uspe ubesediti občutja, ki ležijo zakopana globoko v plasteh mojih rudniških jaškov.

Srečna sem, da vidim, slišim in občutim, zadovoljna, da to zmorem pretočiti v drugim razumljivo govorico, ob tem me preveva spokojnost, ki se je cesarju očitno izmuznila, ko je zgolj kot običajen Friderik legal k večnemu počitku. Spokojnost ob *absolutnem* spoznanju, kako ni na tem svetu prav nič trivialnega.

Morda pa kaže znova okriviti Mary. Ali pa ji pripisati zasluge.

Tako.

Zdaj sem tu.

In še ogromno se moram naučiti. Saj veste, pod petim rebrom, pa decimeter nad popkom in nato pošev v desno, v predelu, kjer ni jeter.

Super, ali ne?

Otrok in knjiga 48 (1999)